

İDARENİN GERÇEKLİĞİ

Pınar AKSOY

Kamu hukukunun dış görüntüsü
ve tertemiz bir yapıya benzer.
Bu yapının içi ise hiçbir zaman
uyulmamış ilkeler ve uygulanmamış
kurallarla doludur.

Antonio MARONGIU

Hukuk devletinin gereklerinden biri de idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olmasıdır. Anayasada belirtilen hükümet tasarıfları dışında idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı denetimine başvurulabilir. Böyle bir koruma olmasına rağmen bireyler hangi düzey ve aşamada olursa olsun, Yönetimin karar alma sürecine, demokratik yollardan ve hukuksal olarak katılabilmek olanağı kesinlikle yoktur. Hal böyle olunca idarenin şeffaflığı tartışılır hale gelmektedir. Yönetimde demokrasi başarılı olarak acaba hangi düzeyde uygulanabilmektedir?

Yönetimde demokrasinin başlıca üç unsuru vardır:

1. İdarenin karar alma mekanizmasının belli bir usule bağlanmasıdır ve de bu usul kurallarının tek ve genel bir yasada belirlenmeli ve herkesçe bilinmelidir.

2. Bilgi edinme özgürlüğü sağlanmalıdır.

3. İdarenin karar ve eylemlerinin aleni olmalıdır.¹

Yukarıda sayılanların gerçekleşmesiyle yasallık ve hukuksallık ilkesinin gereklerinin bir çoğu yerine gelecektir.

¹ İl Han Özay, Gün Işığında Yönetim, s.3

'Bilgi edinme özgürlüğü çerçevesinde dünyada yapılan düzenlemeleri ele alırsak, Amerikan kanun koyucusu 1946 tarihli 'Yönetmel Yöntem Yasası yanında 1996 yılında çıkardığı'Freedom of Information Act'² ile bu alanda düzenlemeler yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda yürürlükten kaldırıldığı halde 23 Mayıs 1950 de yeniden yürürlüğe giren Avusturya İdari Usul Kanunu'nda resmi belgelerin suretleri veya bunların bir kısmının incelenmesi imkanı tüm ilgililere eşit bir biçimde tanınacak hak olarak öngörülmüştür.'

Bu alanda ölkemiz yasal düzenlemelerine bakarsak ki sevindirici bir durumla karşı karşıyayız. Kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri içeren Bilgi Edinme Hakkı Yasa Tasarısı, 59.hükümet tarafından 25.06.2003 tarihinde TBMM'ye sunulmuş ve genel kurulca 09.09.2003 tarihinde kabul edilerek 24.09.2003 tarihli resmi gazetede yayımlanmış ve 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe girecektir.

Yasa, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Yasanın genel gerekçesinde,'Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkı, bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın denetimine açıklığını, şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanı sıra halkın devlete olan kamu güvenini daha yükseklerle çıkarmayı hedeflemektedir. Böylece halkın Devleti denetimi kolaylaşmakta ve de Devletin demokratik karakteri güçlenmektedir.

Yasa, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanacaktır. Bu kanuna göre tüm gerçek ve tüzel kişiler bilgi edinme hakkından faydalanacaktır. Önemli bir gelişme ise Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle ve faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bu kanunun hükümleri çerçevesinde sağlanacaktır. Ancak uluslar arası sözleşme hükümleri saklıdır.³

² İl Han Özay.Gün Işığında Yönetim.s.4

³ 4982 s.Bilgi Edinme Kanunu.m.4

Bilgi edinme başvurusu, başvuru kurum ve kuruluşlarının ellerinde bulunan ve görevleri gereği bulunması gereken bilgilere ilişkin olmalıdır. İstenen bilgi, kurum ve kuruluşlar için ayrı bir çalışma, analiz etme, araştırma veya inceleme gerektiriyorsa kamu kurum veya kuruluşu başvuruya olumsuz cevap verebilir. Yine daha önce yayımlanmış veya yayın, broşür, ilan gibi yollarla kamuoyuna duyurulmuş belgeler başvuruma konu olmaz. İstenen bilgi veya belgelerde gizlilik derecesi varsa gizli bilgiler ayrılarak ve durum başvuruca bildirilerek, başvuruca bilgisine sunulur. Yargı denetimi dışında kalan idari işlemler eğer kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek biçimde olanlar, bu kanunun kapsamına dahildir. Bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz. Açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek nitelikte olanlar ve niteliği itibariyle Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi ve belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır. Ülkenin ekonomik çıkarlarına, istihbarata, idari soruşturmaya, adli soruşturma ve kovuşturmaya, özel hayatın ve haberleşmenin gizliliğine ilişkin bilgi ve belgelere, kişiler bu kanunun kapsamında belirtilen sınırlamalar neticesinde bilgi edinme haklarını kullanarak ulaşabilirler. Bu durum karşısında kamu gücünün kullanımında temel olarak şeffaflığı esas alan bu yasanın sınırlı da olsa Türk kamu düzeninde büyük değişikliklere sebep olduğu aşıkardır. Zira demokratik ülkelerde, bilgi edinme özgürlüğü, anayasanın güvencesi altında olan temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak yerini almıştır. Yönetimde demokrasi ve şeffaflık adına bu yasa kanımca büyük bir devrim niteliğindedir.

Nihayetinde, yasanın verdiği bu hakkın kişilerce kullanılması ise:

Bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçe ile istenen bilginin veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır. Kurum veya kuruluşlar istenen bilgi ve belgelere erişimi on beş iş günü içinde sağlarlar. Ancak istenen bilgi veya belgeler başka bir kurum veya kuruluşun yardımı veya görüşü neticesinde sağlanacak nitelikteyse bu süre başvuruca bildirilmek kaydıyla otuz iş günü içinde sağlanır. Bilgi edinme istemi kanunun 16 ve 17 maddeleri(devlet sırrına ilişkin bilgi ve belgel-

er-ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi ve belgeler) gereği reddedilen başvuru sahibi yine bu kanuna göre kurulacak olan Bilgi Değerlendirme Kuruluna, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde itiraz edebilir Kurul kararını otuz iş günü içerisinde verir. Kurum ve kuruluşlar kurulun istediği her türlü bilgi ve belgeyi vermekle yükümlüdür. Kanunun uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi saklı kalmak kaydıyla, tabi oldukları mevzutta yer alan disiplin cezaları uygulanır.⁴

Kişilere tanınan bilgi edinme hakkı, demokratik hukuk devletinin ilkeleri gereğince temel hakların kullanılması açısından önemli faydalar sağlayacağı şüphesizdir. İkinci dünya savaşının doğurduğu acı sonucun, insanın insan olarak değerini, insanlar arasındaki eşitliği reddeden görüşlerin yeniden ortaya çıkmaması için, insan haklarına saygılı bir düzenin kurulması muhakkaktır.⁵

Ülkemizin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisinin kabulü ve bireysel başvuru hakkının kullanımı sayesinde insan hakları açısından son derece sevindirici gelişmelerdir. Nitekim altı ay sonra yüklüğe girecek olan bilgi edinme yasası hem insan hakları hem de demokratik, şeffaf yönetim açısından yerinde bir gelişmedir. Her ne kadar kamu kurum ve kuruluşlarından sınırlı bir bilgi ve belge edinme hakkı sağlasa da bireyin kamu düzenine olan güvenini artırıcı fonksiyonu olduğu şüphesizdir. Doğru uygulayıcılar sayesinde temel hakların bunla bağlantılı olan insan haklarının sadece mevzuatla yer almayıp uygulamada da bilfiil gerçekleştirilmesinin sağlanması hususunda önemli adımlardan biri olan bilgi edinme yasası, küreselleşmenin getirdiği eşitlik, adalet, şeffaf yönetim kavramlarını gerçekleştirilmesi için son derece önemli bir adımdır.

Prof.Dr. İl Han Özyay'ın üzerinde durduğu "Gün Işığında Yönetimin" meydana gelebilmesi için demokratik yönetim ile yönetimde demokrasinin sağlanmasının gerekliliğine, kavramsal olarak yakın bulunduğum bilgi edinme yasasının gerekçesindeki şeffaf yönetim ve demokratik yönetimin benzerliği ile doktrinde senelerce savunulan ve bilgi edinme hakkının gerekliliğine ilişkin görüşler bu yeni yasa ile hayat bulmaktadır.

⁴ 4982s.Bilgi Edinme Kanunu m.29

⁵ Bahri Öztürk,Ceza muhakemesi usulü hukuku s.119

Her ne kadar sınırlı bir kullanım alanı içersinde olsa da yine bu sınırlamaların hukuksal devletin güvenliğine ilişkin olduğundan, temel hakların anayasal düzenleme (Anayasa madde 13) ile yerinde sınırlandırıldığı açık olup insan haklarına aykırı bir tutum sergilenmemektedir. Bilakis yabancılara karşılıklılık esas çerçevesinde de olsa da sağlanan bu hak Türkiye'nin küreselleşme yolunda attığı adımlardan biridir.